

МІФАПАЭТЫЧНАЯ КАРЦІНА СВЕТУ БЕЛАРУСАЎ НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ (ПА МАТЭРЫЯЛАХ НАРОДНАГА ВЫТЛУМАЧЭННЯ СНОЎ)

АЛІНА ВЫСОЦКАЯ

Анотацыя: Аналіз феномена сну дазваляе сцвярджаць, што ў беларускай традыцыйнай культуры мае месца глыбокая ступень захаванасці архаічнага кампанента. Палявыя этнаграфічныя даследванні, праведзеныя ў 2000-х гадах на тэрыторыі беларускага Падзвіння сярод сталага вясковага насельніцтва, паказваюць, што, нягледзячы на імклівыя ўрбанізацыйныя працэсы, шырокае распаўсюджанне мас-медыя, традыцыйныя міфапаэтычныя ўяўленні сельскага насельніцтва з'яўляюцца даволі ўстойлівымі.

Ключавыя словы: сон, традыцыйнае грамадства, міф, карціна свету.

TRADITIONAL MYTHOPOETICAL CONCEPTIONS OF BELARUSIANS TODAY (BASED ON MATERIALS OF FOLKLODIC INTERPRETATIONS OF DREAMS)

Abstract: The analysis of dream phenomenon in Belarusian traditional culture demonstrates that it retains a vast archaic component. Field ethnographical research of elderly village population that took place in 2000s across Belarusian Dvina region shows that in spite of rapid urbanization processes and spread of mass-media, traditional mythopoetical conceptions do continue to exist.

Keywords: Dream, Traditional Society, Myth, World View.

Медыкі, фізіёлагі, псіхолагі і іншыя спецыялісты не могуць канчаткова прыйсці да згоды адносна прызначэння сюжэтнасці і іншых аспектаў снабчанняў. Магчыма, у адным думкі даследчыкаў сходзяцца – сон ёсць натуральная біялагічная з’ява, без якой немагчыма існаванне чалавека. Падчас сну мозг адпачывае і сартуе інфармацыю. У традыцыі нармалёвы сон ёсць індыкатарам здароўя чалавека, у той час як бяссонне – праява хваробы: *“Калі дзіця неспакойна варочаецца ў ночы, крычыць, то матка лічыць што гэта ад перапалэху”* (Валодзіна і Ліс, 2007: 664). Зафіксаваная на Гомельшчыне замова “Ад ляку” суправаджаецца парадамі і правіламі, сярод якіх ёсць наступная: *“Калі гаварыць гэтыя словы... Даць выціць дзіцяці перад сном”*. (Вяргеенка, 2009: 194). Наўмысна падкрэсліваецца, што замоўленую ваду трэба даваць перад сном; адпаведна, што і *“...вадзічкі як дадуць (ад упуду – аўт.), тады і ў сон паклоніць сразу, і пасніш добра, усё харашо тагда”* (Дзям’янава, 30.12.2010, асабістая размова). Мехаічныя рухі падчас лячэння (так званае “паланне”) былі скіраваны на “вытрушванне” *“маленькіх злых духаў ночы”* (Лобач і Філіпенка, 2006: 56). Такім чынам, парушэнне сну ў народных уяўленнях мае псіхаэмацыйную прыроду і звязваецца з уздзеяннем нячыстай сілы. Малітоўныя формулы на добры сон падкрэслівалі важнасць добрага сну для чалавека. Такім чынам, сон ёсць не толькі натуральная фізіялагічная з’ява, але і своеасаблівы індыкатар псіхічнага і духоўнага здароўя і парадку.

Даследванне феномена сну дазваляе прааналізаваць архаічныя ўяўленні, пранесеныя праз стагоддзі да нашага часу. Паводле народных перакананняў, сон можа прадказваць падзеі ў жыцці чалавека, яго сям’і, і ўяўленні гэтыя маюць вытокі ў анімістычных вераваннях. Наяўнасць анімістычных поглядаў зафіксавана этнаграфамі XIX стагоддзя. Так, Багдановіч піша: *“...яны (беларусы – аўт.) вераць, што падчас сну душа выходзіць з цела...”* (Багдановіч, 1995: 47–48). Такім чынам, можна зрабіць выснову, што сон для носьбіта традыцыі – гэта бачанні душы падчас яе “вандровак” у засветы: *“Калі чалавеку сніцца, што ён дзесьці лятае, кажуць, што душа яго, пакінуўшы цела, знаходзіцца ў іншым месцы”*. (Васілевіч, 1998: 305). Але важна адзначыць і тое, што гэтыя “вандроўкі душы” мелі не толькі прасторавую накіраванасць, але таксама і часавую. Пра гэта гаворыць вера ў магчымасць сну прадказваць будучыню: *“...у яго (селянін-беларус) ёсць шмат прымет і навер’яў... сны таксама прадказваюць яму будучыню...”* (Анікіевіч, 1907: 111). Водгук дадзеныя ўяўленні знаходзяць у сучасных палявых этнаграфічных запісах: *“Ой сны, мне сны ўсе збываюцца, я па снах толькі жыву”* (Кавалевіч, 02.06.2009, асабістая размова). Сёння для носьбіта традыцыі сон як прароцкі сродак – факт, які мае шэраг доказаў у вы-

глядзе палявога матэрыяла, але ж прычыннасць гэтай прароцкасі ўжо ці не агучваецца ўвогуле, ці зводзіцца да сучасных прыўнесеных СМІ ўяўленняў кшталту “экстрасэнсорыкі”, “сувязі з космасам” і да таго падобнага: *“Я такія сны сны, усё роўна як інфармацыю з космаса мой мозг спісваіць”* (Лобач, 2011: 149).

Факт таго, што сон ёсць каналам камунікацыі паміж “гэтым” і “тым” светам, можна пацвердзіць з дапамогаю асноўных сюжэтных ліній сну: кантакт з нябожчыкамі ў снах, апісанні іншасвету, сустрэчы са звышнатуральнымі персанажамі: *“Стала я чытаць Біблію. Заснула і віджу сон. Я на тым свеце. Жэнічына ў белым усім на курган завяла і паказваіць свет, увесь свет...”* (Лобач, 2011: 161); падобную сітуацыю бачым і амаль стагоддзе таму назад: *“...найбольш годныя людзі могуць бачыць у снах і ўсё тое, што робіцца з нябожчыкам у замагільным жыцці”* (Нікіфароўскі, 1897: 294). Паказальнікам з’яўляецца і асаблівая падрыхтоўка да сну. Патрапленне ў прастору сну цалкам натуральнае і неабходнае для чалавека, але ўяўляе небяспеку з боку нячыстай сілы. Маюць месца дзеянні, накіраваныя на абарону не толькі сябе, але і хатняй прасторы ад нячыстай сілы, гарманізацыю прасторы вакол таго, хто спіць, аб чым сведчаць сучасныя запісы: *“Ну ўсё ж талкуюць, што нада спаць на захад сонца галава каб была”* (Дрозд, 30.07.2009, асабістая размова). У гэтым адлюстроўваюцца рысы архаічнага мыслення з характэрным для яго атаясамленнем уласна чалавека з наваколлем.

Сон успрымаецца ў традыцыйнай карціне свету як інверсія смерці. Так, у тэксце пахавальнага галашэння па маці сустракаецца наступнае: *“Здароў ты, мая мамулічка, што ж ты сягодня заспалася?”* (Фядосік, 1986: 223). Калі мець на ўвазе аналогію сну і смерці ў народным успрыняцці, то становіцца зразумелым адмысловае становішча нябожчыка. Мяжа паміж жывым і памерлым выяўляеццаў тым, што апошні “спіць” апранутым. Фармальна гэта – адно з асноўных адрозненняў “сну мёртвых” ад сну жывых. Менавіта з-за гэтага многія варожбы заснаваны на тым, каб заснуць у адзежы ці ў нейкім адным з яе элементаў, бо гэта фармальна збліжае з іншасветам: *“Ну вот Женя наша гадала, насок адзін адзівала, і прыснілася, што сцягавае насок з яе какой-то з-пад печкі вылез чорны...А ў чорнай адзежы, аказаваецца, вот яна за міліцыянера і вышла замуж, чорная адзежа была, мундзір чорны, усё чорнае”* (Дзям’янава, 30.12.2010, асабістая размова).

Такім чынам, феномен сну ў беларускай культуры – феномен у поўным сэнсе гэтага слова. Ён прэзентуе глыбокую ступень захаванасці архаічных кампанентаў у традыцыйнай карціне свету беларусаў, што з’яўляецца сапраўды ўнікальным выпадкам кансервацыі традыцыйных уяўленняў.

Бібліяграфія

1. Аникиевич, К. Т. (1907). *Сенненский уезд Могилевской губернии. Опыт описания в географическом, историческом, этнографическом, бытовом, промышленном и статистическом отношениях, с картою уезда, схемою двух озер и рисунками в тексте.* – Могилев. губ.: Могилевский губернский статистический комитет, URL (доступ 11.05.2010.) : <http://sociologia-by.livejournal.com/66797.html>
2. Богданович, А. Е. (1995). *Пережитки древнего мирозерцания у белорусов: этнографический очерк.* Минск: Беларусь.
3. Валодзіна, Т. В і Ліс А. С. (2007). *Народная медыцына: рытуальна-магічная практыка. Беларуская народная творчасць.* Мінск: Беларус. навука.
4. Васілевіч, У. А. (1998). *Жыцця адвечны лад: Беларускія народныя прыкметы і павер'і,* Кн. 2. Мінск: Маст. літ.
5. Вяргеенка, С. А. (2009). *“На моры-акіяне, на востраве Буяне...” (лекавыя замовы Гомельшчыны): фальклорна-этнаграфічны зборнік.* Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны.
6. Лобач, У. А. (2011). *Полацкі этнаграфічны зборнік. Вып. 2: Народная проза беларусаў Падзвіння. У 2 ч., Ч.1.* Наваполацк : ПДУ.
7. Лобач, У. А., і Філіпенка, У. С. (2006). *Полацкі этнаграфічны зборнік. Вып. 1. Народная медыцына беларусаў Падзвіння. У 2 ч., Ч. 1.* Наваполацк : ПДУ.
8. Никифоровский, Н. Я. (1897). *Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах местах ... Витебской Белоруссии.* Витебск.
9. Фядосік, А. С. (1986). *Пахаванні. Памінкі. Галашэнні. Беларуская народная творчасць.* Мінск: Навука і тэхніка.